

фото: Микола Мирний / ZMINA

17

ПРІОРИТЕТНИХ КРОКІВ

у сфері захисту прав людини
в умовах збройної агресії
проти України у 2026 році

У лютому 2026 року виповнюється дванадцять років від початку збройної агресії Російської Федерації проти України. Під окупацією залишається майже 20% території України, і кожного дня держава-окупант далі веде воєнні наступальні дії, руйнуючи українські міста та вбиваючи українських цивільних і військових. Попри всі «мирні ініціативи» 2025 року, Російська Федерація не демонструє намірів припинити війну проти України та її громадян. Ба більше, робить усе, щоб цю війну провадити й нищити зв'язок жителів тимчасово окупованих територій (далі — ТОТ) з Україною. За даними Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, 2025 рік став найсмертоноснішим для цивільного населення в Україні з 2022 року, а рівень втрат зріс на 70%, як порівняти з 2023 роком. З огляду на це, формування політик, які спрямовані на забезпечення захисту прав постраждалих від війни та підтримку зв'язків із жителями ТОТ України, залишається нагальною потребою для держави.

Подолання наслідків бойових дій, обстрілів українських населених пунктів, а особливо житлової та енергетичної інфраструктури, які не припиняються і у 2026 році, потребують подальших спільних дій держави, громадянського суспільства, міжнародних партнерів. Також необхідно робити все можливе, щоб забезпечити справедливість для постраждалих від війни. Актуальним залишається питання гармонізації національного кримінального законодавства з міжнародним, обліку та компенсації усієї шкоди, завданої державою-окупантом.

Ми, представники коаліції організацій, які опікуються питаннями захисту прав постраждалих внаслідок збройної агресії проти України¹, пропонуємо консолідовану позицію щодо пріоритетних кроків держави в сфері захисту прав людини у 2026 році. Реалізація наведених нижче рекомендацій дозволить забезпечити послідовну й передбачувану державну політику щодо постраждалих внаслідок війни.

¹ До складу Коаліції входять: Центр прав людини ZMINA, ГО «Донбас SOS», ГО «КримSOS», БФ «Право на захист», БФ «Схід SOS», ГО «Громадський холдинг "ГРУПА ВПЛИВУ"», БФ «Stabilization Support Services», Кримська правозахисна група, ГО «Розуміння кризи»

ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ:

1

Просувати питання захисту прав постраждалих внаслідок збройної агресії РФ, зокрема жителів ТОТ України, в процесі перемовин. Тривала окупація значної частини території України призводить до погіршення становища українських громадян, які залишаються там. Нині перемовини, інформація про які доступна в медіа, включають згадку про три вразливі категорії громадян: це військовополонені, незаконно ув'язнені цивільні та діти, депортовані або примусово переміщені РФ. При цьому Росія щодня систематично порушує права людини на окупованих нею територіях України. РФ нав'язує своє громадянство, позбавляє доступу до життєво необхідних послуг, впроваджує політику масової націоналізації майна, викрадає, позбавляє волі та катує цивільних, які залишаються в окупації. Практики індоктринації, милітаризації українських дітей на ТОТ є систематичними. Держава-окупант проводить примусову мобілізацію громадян України до лав збройних сил РФ, що створює умови для продовження Росією війни. Очевидно, що лише повна деокупація території України дасть змогу відновити й захистити права громадян України. Проте, доки триває окупація, держава-окупант зобов'язана забезпечувати дотримання норм міжнародного гуманітарного права (далі — МГП). Тож необхідно, щоб частиною перемовин з Росією щодо припинення війни (перемир'я, «заморожування», припинення вогню чи іншого процесу незалежно від його назви) стало забезпечення [базових умов для жителів ТОТ України](#). Частиною мирних угод повинні бути гарантії безперешкодного виїзду з ТОТ України та захисту прав громадян України, які проживають на ТОТ України, відповідно до норм міжнародного права, доступ національних і міжнародних гуманітарних організацій, моніторингових місій для документування порушень прав людини, для забезпечення розшуку зниклих безвісти, для безпечного та ефективного надання гуманітарної допомоги.

2

Пріоритезувати формування політики держави щодо постраждалих внаслідок збройної агресії проти України. Станом на початок 2026 року держава не має цілісної стратегії чи бачення, як забезпечувати права постраждалих внаслідок збройної агресії РФ, зокрема тих, хто зазнав шкоди життю та здоров'ю. Така ситуація стала наслідком відсутності у складі Кабінету Міністрів України уповноваженого суб'єкта, відповідального за формування та реалізацію державної політики у сфері захисту та підтримки осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії проти України. До початку 2025 року таким органом було Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України (далі — Мінреінтеграції). Після його ліквідації повноваження та відповідальність були розпорошені серед міністерств, а окремі повноваження [були загублені](#) (наприклад, формування політики перехідного правосуддя). Кожен із центральних органів виконавчої влади нині реалізує окремі, фрагментовані повноваження щодо постраждалого населення у межах власного мандату, фактично у вакуумі, без належної координації, спільних цілей та єдиного бачення. Більшість повноважень після ліквідації Мінреінтеграції отримало Міністерство розвитку громад і територій (далі — Мінрозвитку). Втім, у міністерстві, що відповідає за відновлення інфраструктури й регіональну політику, постраждалі не є і не можуть бути в пріоритеті через значну кількість інших нагальних завдань. Тому важливо переосмислити інституційну «архітектуру» формування та реалізації державної політики щодо тих, хто постраждав унаслідок війни.

3

Забезпечити координацію безпечного виїзду дітей і молоді з ТОТ України та запровадження моделі їх комплексного супроводу та реінтеграції. Попри тривалу окупацію, підтримка дітей і молоді з ТОТ України залишається фрагментарною на всіх етапах: від підготовки й проведення виїзду з окупації до адаптації й інтеграції на підконтрольній Уряду України території. Сам виїзд з ТОТ України [супроводжується](#) підвищеними безпековими ризиками («фільтраційними» процедурами, психологічним тиском і ризиком затримання), значними фінансовими витратами в умовах браку достовірної інформації про маршрути і подальші інструменти підтримки. У взаємодії з міжнародними партнерами й урядами іноземних держав важливо забезпечити пріоритезацію питання комплексного безперервного індивідуального супроводу дітей і молоді з ТОТ України під час виїзду, надавати інформаційну, фінансову, логістичну підтримку тощо. Одноразово на національному рівні необхідно ініціювати перед Урядом необхідність розробити та

впровадити єдину комплексну модель супроводу та реінтеграції дітей і молоді після виїзду з ТОТ України. Така модель має передбачати, зокрема: зрозумілу й швидку процедуру відновлення або оформлення документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України; програми наставництва, сприяння інтеграції у правовий, соціальний, освітній, культурний, економічний та інформаційний простори України. Враховуючи гостру демографічну кризу та довгострокові потреби у відновленні України, збереження й повернення людського капіталу, серед іншого, виїзд на підконтрольну Уряду України територію дітей і молоді з ТОТ України має розглядатися як один із компонентів національної стійкості та майбутнього України.

4

Формування виваженої безпекової стратегії щодо ТОТ України та громадян України, які там проживають, з урахуванням завдань реінтеграції й соціальної згуртованості.

На національному рівні не сформована безпекова політика щодо ТОТ України та українських громадян, які залишаються на цих територіях упродовж тривалого часу. За відсутності такої політики дії держави та її акторів, зокрема, у сфері забезпечення національної безпеки, стають спорадичними, непередбачуваними та небезпечними для громадян України. Часто така політика суперечить публічним заявам про важливість підтримки зв'язків з українськими громадянами в окупації. Такі розбіжності призводять до упередженого ставлення до жителів ТОТ України чи громадян України, які походять із ТОТ. Створюється образ загрози, що її нібито несуть громадяни України, які проживають в окупації чи виїхали з окупованої території. Як наслідок, на державному рівні запроваджуються ініціативи, що зумовлюють або посилюють негативне сприйняття жителів ТОТ України та створюють ризики порушення прав громадян, які перебувають в окупації. Наприклад, [Закон про множинне громадянство](#) несе ризики для збереження українського громадянства для жителів ТОТ України; урядова [ініціатива проходження поліграфа](#) тими, хто ймовірно має громадянство РФ, отримане в окупації, передбачає непропорційні обмеження доступу до публічної служби, створює ризики порушення права не свідчити проти себе та права на правничу допомогу. Практикою стала відмова видавати посвідчення на повернення в Україну чи паспорти громадян України жителям ТОТ України після повернення як захід гарантування національної безпеки. Важливо провести комплексний аналіз ризиків, пов'язаних із проживанням людей на ТОТ України, та розробити цілісне державне бачення, з урахуванням умов, що їх створює окупаційна влада на ТОТ України, усвідомлення наслідків тривалої окупації та визнання досвіду громадян України, які тривалий час проживають під окупацією. Важливою складовою цієї політики має стати стратегічна рамка збереження й зміцнення соціальної згуртованості в Україні як елементу національної безпеки та ключової умови реінтеграції.

ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ:

5

Визначити механізми використання інформації з документів, виданих в окупації. Підхід держави до документів, виданих на ТОТ України, побудований на принципі їх повного невизнання відповідно до статті 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод та правовий режим на тимчасово окупованих територіях України». Виняток становлять документи, що підтверджують факт народження, смерті, реєстрації (розірвання) шлюбу особи на ТОТ України. Проте навіть для цих документів діє виключно судова процедура, яка є тривалою, складною та витратною. За майже 12 років окупації на ТОТ України було видано мільйони документів різного характеру. Окрім актів цивільного стану, це медичні документи, документи про освіту, право власності, судові рішення та документи, що підтверджують страховий (трудовий) стаж і заробітну плату тощо. Цілковите ігнорування цих документів і неврахування інформації з них створює бар'єри для реалізації громадянами України своїх прав чи або унеможлиблює її, а також суттєво ускладнює реінтеграцію після виїзду з ТОТ України. Держава фактично перекладає всі негативні наслідки окупації на самих громадян, що суперечить як МГП, так і стратегічній меті збереження зв'язків із жителями ТОТ України. Тому держава має перейти від політики повного невизнання документів до законодавчо визначеного підходу, який передбачатиме чіткі та прозорі [механізми використання](#) інформації з окремих категорій документів, виданих в окупації, з урахуванням факторів безпеки. Такий підхід має забезпечити мінімізацію шкоди для прав і свобод громадян України, зменшити навантаження на судову систему, спростити підготовку до деокупації та сприяти ефективній

реінтеграції ТОТ України. Визнання інформації з документів, виданих на ТОТ України, має також розглядатися як елемент меморіалізації та документування досвіду окупації і задля збереження доказової бази, встановлення історичної правди, і для відшкодування завданої шкоди.

6

Забезпечити належне функціонування національного компенсаційного механізму за знищені або пошкоджені внаслідок збройної агресії проти України об'єкти житлової нерухомості.

В умовах масштабних атак РФ на об'єкти житлової інфраструктури особливої ваги набуває національний компенсаційний механізм як інструмент підтримки постраждалих, чиє житло знищене або пошкоджене внаслідок збройної агресії РФ. Наявність такої підтримки — необхідний елемент відновлення, запобігання подальшим хвилям переміщення, а також створення передумов для повернення громадян України з-за кордону. Проте, запроваджений Законом України № [2923-IX](#) механізм компенсації, попри його оперативний запуск у 2023 році та практичні результати, не передбачає компенсації для власників житла, яке станом на 24 лютого 2022 року залишалося на ТОТ України, а також яке було знищене або пошкоджене до початку повномасштабного вторгнення РФ. Для усунення цих прогалин необхідно ухвалити законопроект № [13136](#), який розширює часові й територіальні межі доступу до національного компенсаційного механізму та коло отримувачів компенсації. У 2025 році була запроваджена урядова ініціатива щодо житлових ваучерів для внутрішньо переміщених осіб (далі — ВПО) з ТОТ України із числа учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни — як [наступний компонент національного компенсаційного механізму](#). Втім, за наявності фінансового ресурсу доцільно його розширити на інші категорії ВПО, житло яких залишилося на ТОТ України та розташоване в населених пунктах, що стали непридатними для проживання. Додатковий системний бар'єр компенсаційного механізму — відсутність відомостей про право власності на житло в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно (далі — ДРРП). Це унеможливує отримання компенсації для значної кількості постраждалих. За [даними](#) Мінрозвитку, орієнтовно 9,6 млн осіб є неперевіряними власниками житла. Внесення відомостей в ДРРП про право власності на житло, набуте до 01 січня 2013 року, ускладнене відсутністю доступу до архівів Бюро технічної інвентаризації (далі — БТІ) та зводиться до тривалого й фінансово обтяжливого судового порядку. Для вирішення цієї проблеми необхідно ухвалити у другому читанні законопроект № [11440](#), а також спростити судовий порядок підтвердження права власності. Одночасно варто звільнити заявників у цій категорії справ від сплати судового збору, а також вивести ці справи з позовного в окреме провадження.

7

Внести зміни до Кримінального кодексу України, які забезпечать дотримання принципу правової визначеності та пропорційності щодо притягнення до відповідальності за колабораційну діяльність.

З березня 2022 року в українському кримінальному законодавстві з'явилися нові статті — «колабораційна діяльність» (стаття 111-1) і «пособництво державі-агресору» (стаття 111-2). Аналіз практики притягнення до відповідальності за колабораційну діяльність (загалом 3103 вироки станом на 1 січня 2026 року) підтверджує, що широкі формулювання в законодавстві призводять до нерозуміння меж дозволеної та карної поведінки, до широкої інтерпретації цих норм і, як результат, до криміналізації майже будь-яких дій громадян України на ТОТ. Усупереч стандартам МГП щодо захисту людей, які виконують функції життєзабезпечення на ТОТ України, протягом 2025 року також тривала практика притягнення до відповідальності працівників пожежно-рятувальних частин, працівників ЖКГ і головних лікарів. Станом на січень 2026 року в парламенті перебуває щонайменше 14 законопроектів, які передбачають зміни до статті 111-1 КК України, зміни до статті 111-2 КК України або стосуються питання обмеження прав тих, хто обвинувачується у колабораційній діяльності. Щоправда, всі вони перебувають без руху. Попри важливість внесення змін, про які згадують у численних звітах і [міжнародні організації](#), і [українські громадські організації](#), ґрунтовної дискусії щодо цього в парламенті не відбувається. Крім уточнення формулювань статті 111-1 КК України, варто розглянути можливість виведення найменш серйозної категорії порушень зі сфери кримінальної юстиції і забезпечити люстраційні заходи, а також розглянути можливість розроблення законодавства про амністію.

8

Урахувати інтереси жителів ТОТ України, жителів прифронтових громад, ВПО у перших повоєнних виборах. Громадяни, які проживають на ТОТ України, стикнуться зі суттєвими бар'єрами в доступі до участі у виборах внаслідок послідовної політики РФ. У цьому контексті необхідно забезпечити завчасне визначення правил проведення виборів та належне інформування громадян України, які внаслідок збройної агресії проти України мають ускладнений доступ до виборчих прав. Також доцільно розглянути можливість голосування на підставі посвідчення особи на повернення в Україну в разі відсутності паспорта громадянина України, з урахуванням необхідності продовження строку дії посвідчення (наразі цей строк не може перевищувати 30 днів). Дуже вірогідно, що на території проведення бойових дій і на наближених територіях неможливо буде організувати проведення виборів. Відповідно завчасно мають бути визначені чіткі критерії для ухвалення рішення про неможливість проведення голосування та вжиті необхідні заходи, щоб надати можливість проголосувати виборцям з тих громад, де вибори не проводитимуть. Важливо зберегти наявні позитивні практики для голосування ВПО (зміна місця голосування або виборчої адреси без додаткових документів). Водночас доцільно надати можливість подавати заяву через мобільний застосунок «Дія» та забезпечити умови для голосування в приймаючих громадах через створення додаткових виборчих дільниць. Очевидно, що існуватиме високий ризик втручання РФ у виборчі процеси. Втім, механізми протидії цим загрозам (серед іншого й через запровадження люстраційних механізмів) мають бути пропорційними та недискримінаційними.

КАБІНЕТОВІ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ:

9

Забезпечити безперервність і системність державної політики щодо ВПО. Станом на початок 2026 року в Україні функціонують різноманітні [програми підтримки ВПО](#). Водночас протягом 2025 року тривали інституційні трансформації, зокрема, передавання повноважень формування та реалізації політики щодо внутрішнього переміщення від Міністерства розвитку громад та територій до Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності. Попри ці зміни, формування і впровадження сталих рішень у сфері захисту прав ВПО ускладнене, передусім через необхідність вибудовувати внутрішню систему Міністерства. Процес оновлення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення та операційного плану її реалізації, попри завершення строку дії попередньої та прямі зобов'язання Уряду, у 2025 році не був доведений до публічного представлення проєкту, його обговорення із заінтересованими сторонами та подальшого затвердження. Передавання повноважень у сфері ВПО у грудні 2025 року Міністерству соціальної політики, сім'ї та єдності України ставить перед ним необхідність швидкого затвердження стратегічних рамок і чітких механізмів координації, як через механізми співкоординації, так і за допомогою впровадження цифрових рішень. У зв'язку з цим Уряд у 2026 році має затвердити оновлені стратегічні рамки державної політики щодо ВПО та забезпечити впровадження «Шляху ВПО» як інтегрованої, цифровізованої моделі супроводу людини на всіх етапах переміщення з урахуванням індивідуальних потреб і принципів поінформованого вибору.

10

Визначити в Уряді центр формування та реалізації державної політики щодо громадян України, які проживають на ТОТ України. Станом на кінець 2025 року формування державної політики щодо ТОТ зосереджене в Мінрозвитку, яке [звітує](#) про координацію відповідних напрямів. Утім, на практиці така координація не відбувається, а заходів для формування політики щодо ТОТ України та її жителів — не проводять. Наприкінці 2025 року Мінрозвитку створило робочу групу для оновлення Закону України «Про забезпечення прав і свобод та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 № 1207-VII. Нині робота над змінами просувається дуже повільно без розуміння перспектив перегляду положень Закону № 1207. У 2025 році відбулася формальна активізація Координаційного центру з питань прифронтових і тимчасово окупованих територій; у ЦОВВ були [визначені](#) відповідні заступники з числа вже призначених. Утім, за відсутності загального бачення щодо ТОТ України та жителів цих територій визначення заступників не сприяло ефективній міжвідомчій взаємодії. Окремою проблемою став брак чіткого розмежування політики щодо жителів ТОТ України та політики розвитку прифронтових громад. Реалізація цих політик потребує принципово різних інструментів.

Зведення цих напрямів у межах єдиної управлінської логіки без чіткого розподілу цілей послаблює ефективність кожної з політик. Через це Уряд у 2026 році має забезпечити наявність центру формування та координації політики щодо ТОВ України і жителів цих територій на рівні Уряду з достатніми повноваженнями, ресурсами й політичною відповідальністю.

11

Забезпечити системний облік шкоди, завданої майновим та особистим немайновим правам постраждалих внаслідок збройної агресії РФ. Уряд України не забезпечує ведення обліку всієї майнової та немайнової шкоди, завданої внаслідок збройної агресії РФ, починаючи з 19 лютого 2014 року та на всій території України, включно з ТОВ. Облік залишається фрагментарним, вибіркоvim і непослідовним. Немає можливості вносити до Реєстру знищеного та пошкодженого майна відомості про житло, знищене або пошкоджене до початку повномасштабного вторгнення РФ (така можливість мала бути впроваджена ще у вересні 2022 року). Не обліковується нерухомість, доступ до якої відсутній внаслідок окупації територій, не ведеться облік фактів відібрання окупаційними адміністраціями нерухомого майна, яке належить громадянам України на ТОВ. Узагалі не ведеться облік знищеного та пошкодженого внаслідок збройної агресії РФ рухомого майна (транспортні засоби, спецтехніка, обладнання тощо). Ще складніша ситуація з національним обліком немайнової шкоди, завданої постраждалому внаслідок війни населенню. Ще в листопаді 2024 року був ухвалений Закон [№ 4071-IX](#), відповідно до якого Уряд мав до 18 січня 2025 року забезпечити створення та функціонування Системи обліку інформації про шкоду та визначити етапність її подальшого впровадження й наповнення. Станом на початок 2026 року такої системи не створено. Це призводить до втрати подекуди невідомої критично важливої інформації про шкоду, завдану життю, здоров'ю, особистій свободі та іншим немайновим правам. Посилання на відсутність фінансування для виплати компенсації чи надання підтримки постраждалим особам не може бути виправданням бездіяльності Уряду в частині обліку завданих війною збитків та шкоди населенню України. Попри відсутність негайних бюджетних ресурсів, необхідно забезпечити повне документування та облік шкоди і збитків для подальшого стягнення відповідних сум з держави-окупанта, а також для формування належної доказової бази щодо масштабів порушень прав людини, міжнародного гуманітарного права та притягнення РФ до міжнародно-правової відповідальності.

12

Запровадити систему підтримки постраждалих внаслідок збройної агресії проти України. На дванадцятий рік збройної агресії РФ в Україні досі відсутня комплексна, справедлива і стала система державної підтримки людей, чиєму життю, здоров'ю, особистій свободі та іншим особистим немайновим правам завдано шкоди, зокрема, внаслідок воєнних злочинів на ТОВ України (незаконне позбавлення волі, катування, насильницьке зникнення, сексуальне насильство та інші тяжкі злочини). Це залишає значну частину постраждалих «невидимими» для держави — без належної медичної, психологічної, соціальної, юридичної, матеріальної підтримки. Ще на початку 2025 року Уряд мав розробити та внести на розгляд Верховної Ради України проєкт закону про підтримку осіб, особистим немайновим правам яких завдано шкоди внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України. Проте законопроєкт так і не розробили. Також Уряд не виконує Закону України [№ 4067-IX](#), яким запроваджено невідкладні проміжні репарації для постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією РФ, не ухвалені підзаконні акти, які мали забезпечити реалізацію положень цього Закону. При цьому логіка невідкладної базової підтримки і комплексного безперервного супроводу має бути масштабована і на інші категорії постраждалих, які зазнали найтяжчої чи множинної шкоди. Тому Коаліція наполягає на розбудові цілісної державної політики щодо захисту прав таких постраждалих. У жовтні 2025 Коаліція звернулася до Уряду з [пропозицією](#) запровадити базову систему підтримки для людей, життю чи здоров'ю яких завдано шкоди внаслідок скоєння міжнародних злочинів, зокрема через катування, незаконне позбавлення волі, насильницькі зникнення або інші тяжкі порушення.

13

Забезпечити реалізацію прав та захист інтересів осіб, позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України. Кількість цивільних, позбавлених волі внаслідок збройної агресії РФ, дедалі зростає. Офіс Генерального прокурора ідентифікував [15 250 цивільних осіб](#), які були й далі залишаються в місцях несвободи після лютого 2022 року. Від початку повномасштабного вторгнення Україна повернула [6266 громадян](#) з російського полону, з них цивільних лише 403, тобто 6,5 % від звільнених у рамках «обмінів». Крім того, цивільні повертаються з полону самостійно, проте й досі їм складно отримувати державну підтримку. З лютого 2025 року Міжвідомча комісія з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України функціонує на базі Мінрозвитку. Без рішення цієї Комісії цивільні не можуть отримати державної допомоги. Нерідко доведення факту позбавлення свободи для цивільних надто складне ба навіть неможливе через обмеження, визначені Законом. Крім того, не всі процедури роботи комісії відповідають Закону України «Про адміністративну процедуру». 24 грудня 2025 року Уряд Постановою № 1775 затвердив [Порядок](#) проведення першочергових заходів з підтримки цивільних осіб, постраждалих у зв'язку з позбавленням особистої свободи внаслідок збройної агресії. Цей Порядок, зокрема, передбачає надання разової грошової допомоги у розмірі 50 тисяч гривень без рішення вищезгаданої Комісії. Утім, вже тепер можна очікувати, що ухвалена Постанова не вирішить проблеми відсутності підтримки тих цивільних, які не можуть довести факту позбавлення особистої свободи. Наприклад, для отримання 50 тисяч звільнена людина має подати довідку Об'єднаного центру з координації пошуку та звільнення військовополонених, незаконно позбавлених волі осіб внаслідок агресії проти України. Форма такої довідки не затверджена, строки її надання відсутні. У разі, якщо довідки немає, документи заявника розглядатиме комісія, яка буде створена Мінрозвитку, проте положення та склад комісії станом на 1 лютого не затверджені. Так само Постанова не містить ні опису складу комісії, ні підстав для відмови, ні процедур оскарження відмови. Проходження цих процедур очевидно не дозволить звільненій людині оперативно отримати кошти, хоча часто фінансова підтримка після звільнення стає найбільш критичною потребою.

14

Забезпечити доступ до освіти та підтримку в подоланні освітніх втрат для дітей і молоді з ТОТ України. Українська освіта залишається однією з причин для виїзду з тимчасової окупації, механізмом інтеграції та адаптації дітей і молоді. Щоб забезпечити ефективний доступ до неї, необхідно ухвалити комплексні законодавчі зміни з урахуванням проблем, спричинених тривалою окупацією та повномасштабним вторгненням. 10 грудня 2025 року Уряд ухвалив постанову [№ 1628](#) про реалізацію експериментального проєкту «Відкритий шлях до вищої освіти». Це суттєвий крок для надолуження освітніх втрат, посилення підтримки майбутніх вступників з ТОТ України, зокрема, щодо проживання та фінансового забезпечення. Проте вимоги до подання даних для зарахування на навчання не враховують проблем, пов'язаних із проживанням або нещодавнім виїздом з тимчасово окупованої території на підконтрольну уряду України: це відсутність паспорта громадянина України та свідоцтва про повну загальну середню освіту, обмежені можливості для зарахування та навчання у випускному класі української школи, неможливість скористатися додатком «Дія» тощо. Доцільно вдосконалити проєкт, щоб діти та молодь мали реальну можливість скористатися державною програмою й підтримкою. Водночас Міністерство освіти і науки України має удосконалити процедуру приймання на навчання для здобуття професійної, фахової передвищої та вищої освіти. Це, зокрема, має включати трансформацію освітніх центрів «Крим-Україна» та «Донбас-Україна» в єдиний центр, забезпечення можливості складати вступні випробування на захищених онлайн-платформах та за аналогією до НМТ тощо. Також має бути затверджений Порядок визнання на рівнях повної загальної середньої освіти результатів навчання осіб, які проживали ТОТ України, відповідно до прикінцевих положень Закону України [№ 3482-IX](#). Ухвалення підзаконних актів створить можливість отримувати українську освіту, а для молоді також забезпечить доступ до ринку праці.

15

Розробити й забезпечити впровадження плану поступового розселення з місць тимчасового проживання (МТП). Брак забезпеченості житлом і надалі залишається серед найгостріших труднощів для ВПО, це ключовий чинник їхньої соціальної вразливості. Соціальні виплати на проживання виконують функцію швидкого реагування держави, однак не спрямовані на вирішення житлового питання в довгостроковій перспективі та не створюють умов для стабільності.

Відсутність системної житлової політики для ВПО та інструментів довгострокового забезпечення житлом призвели до того, що МТП фактично перетворилися на постійне місце проживання для значної кількості переселенців. У січні 2026 року Мінсоцполітики [затвердило](#) узагальнений перелік МТП, відповідно до якого в Україні функціонують 1115 МТП, які можуть розмістити 80 365 людей. При цьому, за даними Мінрозвитку, протягом червня-грудня 2025 року з прифронтових територій до більш безпечних областей евакуйовано майже 147 тисяч людей. У відповідь на це держава визначає розширення мережі МТП у безпечних регіонах як пріоритет. Значна частина ВПО проживає в МТП, призначених для короткострокового перебування, понад три роки, а в деяких і понад десять років. Для більшості мешканців МТП залишаються єдиним доступним варіантом житла. Проте [МТП не пристосовані для довготривалого проживання](#): близько третини з них розміщені у нежитлових будівлях, а більшість не відповідає мінімальним державним стандартам щодо житлового простору, приватності, оснащення, санітарних умов і доступності. Тривале перебування у таких умовах призводить до соціальної ізоляції, стигматизації та обмежує планування майбутнього, ускладнюючи інтеграцію ВПО в приймаючі громади. МТП не можуть слугувати основою довгострокової житлової політики. Тому доцільно запровадити план поступового й безпечного виходу ВПО з МТП і перехід від тимчасового проживання до сталих житлових рішень.

16

Забезпечити вдосконалення державної системи евакуації цивільного населення, зокрема маломобільних груп населення. Тривала збройна агресія Російської Федерації проти України зумовлює постійну необхідність евакуації цивільного населення з територій бойових дій. [За оцінкою Мінрозвитку](#), загалом евакуації потребують близько 1,1 млн людей, з яких понад 84 тисяч — діти, а близько 16 тисяч — маломобільні громадяни. Особливо вразливими у цьому процесі залишаються представники маломобільних груп населення, зокрема, люди з інвалідністю та люди старшого віку, які потребують стороннього догляду. Системною проблемою є нестача місць для розміщення таких людей. Неурядові організації вичерпують власні ресурси щодо облаштування відповідних приміщень, а обласні військові адміністрації повідомляють про відсутність або вичерпання наявних потужностей. Ухвалена у грудні 2024 року Стратегія реформування психоневрологічних та інтернатних закладів і деінституціалізації догляду не враховує масової евакуації людей, які потребують стаціонарного догляду, в умовах воєнного стану. Крім того, вільні місця у таких закладах доводиться шукати в ручному режимі, через індивідуальні домовленості та ситуативні рішення. Значною мірою евакуація цивільного населення ведеться в умовах відсутності чітких і передбачуваних критеріїв оголошення евакуації, що призводить до несистемності державних рішень, до затримок у реагуванні та підвищення ризиків і для цивільного населення, і для тих, хто проводить евакуаційні заходи. Тож необхідно забезпечити формування цілісного підходу до евакуації, що включатиме визначення чітких критеріїв оголошення евакуації, своєчасне і повне інформування населення та створення додаткових місць проживання зі стаціонарним або підтриманим доглядом для евакуйованих маломобільних людей.

17

Запровадити механізм документування посвідченнями на повернення громадян України, які виїжджають з ТОТ України, та паспортами громадян України. Людям з ТОТ України, особливо молодим, які не отримали український паспорт у зв'язку із досягненням 14 (16) років в окупації, дуже складно одержати після повернення посвідчення особи на повернення в Україну при зверненні до закордонних дипломатичних установ України, а також паспорт громадянина України. Політика примусового документування громадян України, що проживають на ТОТ України, відсутність спрощених процедур отримання українських документів, відсутність у реєстрах України «цифрового сліду» багатьох громадян, які проживають в окупації, — все це ускладнює доступ до документів. Чинна система документування громадян України не враховує умов тривалої окупації та передбачає загальний підхід, що базується на виявленні інформації про людину у різних державних реєстрах, які з об'єктивних причин не наповнювались на ТОТ України. Відсутність ідентифікаційних документів породжує ризик безгромадянства. В такій ситуації опиняються: молоді люди, батьки яких не хочуть чи не можуть виступати свідками для отримання паспорта громадянина України (ідентифікаційної картки) вперше; діти, народжені в окупації, яким не видавали свідоцтво про народження українського зразка; люди, які втратили паспорт громадянина України за різних обставин тощо. Ситуація вимагає внесення змін до законодавства України, щоб спростити підходи до проведення ідентифікації, запровадити адміністративні процедури отримання документів для жителів ТОТ України, які виїжджають на підконтрольну Уряду України територію.